

ФЕНОМЕНИ РАДИКАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЇ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ МОДЕРНУ ТА ПОСТМОДЕРНУ

Микола Ожеван

**доктор філософських наук, професор,
головний науковий співробітник**

Національного інституту стратегічних досліджень

Епоха Просвітництва або Модерну, умовним відліком якої вважається 1648 рік (Вестфальський мир) позначена секуляризацією, звільненням усіх форм суспільної свідомості з політикою включно від впливів релігії і церкви. Відповідно, в конституціях усіх «прогресивних» країн з'явилися записи про відокремлення держави від церкви тощо.

Однак, мірою того як сучасний світ просувається до ідеалу раціонального влаштування зміцнюється протилежна тенденція до радикалізації масової свідомості. Чимало поміркованих форм різноманітних ідеологій переживають нині глибоку кризу. Натомість множаться радикальні квазірелігійні версії цих ідеологій (екологізму, фемінізму, соціалізму тощо). Теж саме стосується традиційних й нетрадиційних релігій.

До числа цих нетрадиційних релігій можна віднести зокрема низку «цивільних релігій», концепцію яких розробляли уже мислителі епохи Просвітництва (Ж.-Ж.Руссо, А.Токвіль). Згодом в 1960-ті роки цю концепцію розвинув на прикладі США Р.Белл [1].

Існує навіть концепція «конфлікту цивілізацій» (Семюел Гантінгтон), відповідно до якої на зміну конфліктів ідеологій, характерному для епохи «холодної війни», прийшов конфлікт релігій та заснованих на них культур, який породжує різноманітні форми радикальної свідомості.

Відтак, доводиться констатувати, що на зміну тренду до секуляризації приходить тренд до десекуляризації. Відповідно, повертаються не тільки впливи традиційних й новітніх релігій, але й релігійні війни. В Європі зокрема характером конфлікту між католицизмом та православ'ям, з одного боку, та ісламом й православ'ям, з іншого, позначені Балканські війни (відповідно між Сербією й Хорватією та Сербією й Боснією та Косово).

Проблема подолання войовничого релігійного радикалізму (екстремізму) та певних форм релігійного фундаменталізму, які його породжують, актуалізується нині у світовому масштабі. Однак, ця проблема, відпрацьована й досліджена переважно на прикладі протидії ісламському радикалізму, набагато менше досліджена на матеріалі російського православ'я.

Разом з тим, існують дослідження тісного взаємозв'язку радикальних форм російського православ'я з радянським комунізмом сталінського типу (М.Бердяєв, О.Мень, К.Говорун та ін.), теророгенна сутність якого майже ніким із серйозних дослідників не ставилася й не ставиться під сумнів. Тривалий час маскувала та обставина, що ленінсько-сталінський комунізм на

словах проголошував себе «атеїстичним», хоча насправді був «цивільною релігією».

Феномен «православного сталінізму» знайшов продовження в сучасній ідеології «путінізму», породженням якої є горезвісний концепт «руського міра», що є синтезом, з одного боку, елементів релігійного культу, а, з іншого, елементів політичної ідеології.

Громадянська мобілізація людей під гаслами подібних радикальних ідеологій та релігій може передусім здійснюватися заради підтримки і участі в конфліктах (включно зі збройними конфліктами) з метою самоізоляції соціальної групи, узаконення диктатури; «сакралізації» корупції і підтримання на належному рівні ненависті до «Іншого».

Водночас, подібна цивільна релігія є загрозою Церкві у її духовному розумінні, оскільки може підміняти таку Церкву як своєрідний ерзац духовності.

Список використаних джерел

1. Белла Р. Н. Гражданская религия в Америке // Вестник Русской христианской гуманитарной академии. — 2014. — Т. 15, № 3. — С. 162—182.